

ОЦІНКА ЯКОСТІ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Розглянуто грошовий потік, як один із факторів що дає змогу оцінити фінансовий стан підприємства. Особливу увагу при аналізі приділяють фінансовій звітності, яка дозволяє визначити не тільки формування грошового потоку але і фінансову гнучкість підприємства. За станом грошових потоків визначено, який вид діяльності є найбільш результативним, а також оглянуто якість управління на підприємстві.

Cash flow is considered as one of the factors, which helps to assess the financial position of the company. Particular attention is paid to the analysis of financial statements, which allows determining not only the formation but cash flow and financing flexibility of the enterprise. Cash flow can determine which activities are most effective and to judge the quality of management in the company.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Нестача кількості грошей на підприємствах, у яких проявляється криза неплатежів, залежить не тільки від їх господарської діяльності, але і від раціонального та ефективного управління грошовими потоками, які створюються в операційному циклі. При цьому грошовий потік забезпечує відтворення капіталу підприємства, надає можливість забезпечувати повний розвиток операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Грошові потоки при якісному управлінні здатні знизити ризики несплати заборгованості постачальникам і працівникам, підвищити платоспроможність, фінансовий стан та інвестиційну привабливість суб'єктів господарювання.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. У зарубіжній літературі теоретичні та практичні питання організації грошових потоків підприємств стали об'єктом дослідження в працях таких відомих економістів, як Е. Нікбахта, А. Гроппеллі, Ю. Бріггема, Р. Брейлі, Дж. Ван Хорна та ін. Цим проблемам присвятили свої праці українські вчені – І. О. Бланк, М. Д. Білик, Ф. Ф.Бутинець, В. М. Гриньова, Г. Г. Кірейцев, І. А. Маркіна, Н. В. Мірко, Г. Г. Старостенко, А. М. Поддєрьогін та ін. Ними зроблено значний внесок у розробку теоретико-методологічних основ визначення сутності грошових потоків і управління ними, але як свідчать фінансова теорія і практика сьогодення, неповною мірою досліджено якість управління грошовими потоками, методика їх оцінки.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка якості управління грошовими потоками на промислових підприємствах і методика їх оцінки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією із головних передумов ефективного управління підприємством на сучасному етапі розвитку української економіки є об'єктивна оцінка якості управління грошовими потоками.

Але перш, ніж визначати оцінку якості управління грошовими потоками будь-якого промислового підприємства, треба усвідомити, який зміст надається терміну «грошовий потік» в сучасній економічній науці та практиці, що розуміється під цим словосполученням. Справа в тому, що вірне визначення того чи іншого економічного явища або процесу дає ключ до всіх подальших підходів і методів його дослідження.

Необхідно відмітити, що єдиного підходу до визначення поняття «грошовий потік» у вітчизняній та зарубіжній науці не існує. Вивчення економічної літератури щодо логічного визначення і установа змiсту цього поняття свiдчить про наявність багатоаспектного тлумачення терміну «грошовий потік».

Так Г. А. Крамаренко визначає грошовий потік як «сукупність розподілених у часі надходжень і виплат коштів, генерованих господарською діяльністю підприємства» [1, с.482].

Ф. Ф. Бутинець розуміє під грошовими потоками всі надходження і виплати грошових коштів, які є одним з найважливіших самостійних об'єктів фінансового аналізу, який проводиться з метою оцінки фінансової стійкості та платоспроможності підприємства [2, с.249].

На думку Г. Г. Кірейцева, грошовий потік є одним із ключових моментів оптимального співвідношення між ліквідністю та прибутковістю [3, с.73].

Г. Г. Старостенко, Н. В. Мірко визначають грошовий потік як «надходження і витрати грошових коштів у процесі здійснення господарської діяльності підприємства» [4, с.196].

І. А. Маркіна надає таке визначення грошового потоку: «Сукупність розподілених за часом надходжень і виплат грошових коштів, які утворюються в процесі господарської діяльності і пов'язані із забезпеченням його платоспроможності» [5, с.47].

Е. Нікбахт, А. Гроппеллі зазначають, «грошовий потік як міра ліквідності підприємства, що складається з чистого доходу і безготівкових витрат, таких, як амортизаційні відрахування» [6, с.360].

А. М. Поддєрьогін під грошовими потоками розуміє надходження і витрати грошових коштів та їх еквівалентів [7, с.58].

У «Звіті про рух грошових коштів» (ПСБО 4) надається таке визначення руху грошових коштів як «надходження і вибуття грошових коштів та їхніх еквівалентів» [8].

М. Д. Білик надає відмінності між поняттям «грошовий потік» і «грошові кошти», вона відмічає: «У ринкових умовах поява терміну «грошовий потік» поряд з існуванням категорії коштів є цілком виправданою. Адже термін «грошовий потік» розкриває динамізм підприємницької діяльності, де грошові надходження й витрачання мають постійний характер, ідуть безперервними потоками. Тільки в балансі підприємства його кошти показані на певну дату» [9, с.220].

Одним з найбільш повних і узагальнених, на думку автора є трактування, запропоноване вітчизняним економістом І. О. Бланком: «Грошовий потік підприємства являє собою сукупність розподілених по окремих інтервалах розглянутого періоду часу надходжень і виплат грошових коштів, що генеруються його господарською діяльністю, рух яких пов'язано з факторами часу, ризику і ліквідності» [10, с.17].

Грошові кошти необхідні для будь-якого підприємства. За відсутності коштів припинилися б усі операції, тому компанії намагаються, щоб у них завжди були грошові кошти для повсякденних потреб. Одним із показників, який оцінює фінансовий стан підприємства, є сукупний грошовий потік, який представляє різницю між вхідними грошовими потоками та грошовими потоками, що виходять. Результати руху грошових коштів відображаються у формі № 3 «Звіт про рух грошових коштів». Інформація про рух грошових коштів підприємства надає користувачам фінансової звітності базу для оцінки здатності підприємства залучати і використовувати грошові кошти та їх еквіваленти. Звіт про рух грошових коштів, крім того, містить інформацію, яка дозволяє оцінити фінансову гнучкість підприємства.

Фінансова гнучкість – це спроможність підприємства генерувати значні грошові кошти для своєчасного реагування на несподівані потреби, що виникають, та його можливості.

Оцінка здатності підприємства пережити, наприклад, несподіване падіння попиту може враховувати аналіз руху грошових коштів від основної діяльності за минулі періоди. Чим найбільш суттєві від неї потоки грошових коштів, тим вище виявиться здатність підприємства витримати несприятливі зміни економічних умов. Деякі інвестори і кредитори вважають звіт про рух грошових коштів корисним при оцінці «якості» доходів підприємства. Визначення доходів при обліку за методом нарахувань, який використовується у формі 2 «Звіт про фінансові результати» вимагає безлічі бухгалтерських проводок, які

пов'язані з нарахуванням, відображенням сум, що відносяться до майбутніх звітних періодів, розподілом і оцінкою. Такі коригування і процедури роблять процес визначення доходу більш суб'єктивним, ніж хотілося б деяким користувачам фінансової звітності. Такі користувачі покладаються на більш об'єктивну оцінку ефективності, ніж чистий прибуток, – на рух грошових коштів від основної діяльності. З точки зору цих користувачів, чим вище цей показник, тим вище «якість» доходу.

Звіт про рух грошових коштів вміщує грошові надходження і виплати за трьома основними напрямками:

- рух коштів у результаті операційної діяльності;
- рух коштів у результаті інвестиційної діяльності;
- рух коштів у результаті фінансової діяльності.

Групування потоків грошових коштів за трьома напрямками дозволяє відобразити вплив кожного з трьох основних напрямів діяльності підприємства на рівень грошових надходжень. Комбінований вплив усіх трьох категорій на обсяг грошових коштів визначає чисту зміну грошових коштів за період.

Операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

Як правило, операційна діяльність підприємства направлена на продаж продукції, товарів, надання послуг, виконання робіт. Рух грошових коштів від операційної діяльності включає в себе усі операції підприємства, які не потрапляють під визначення інвестиційної або фінансової діяльності.

Прикладами грошових надходжень і виплат від операційної діяльності можуть бути:

- надходження від покупців від реалізації продукції, товарів, надання послуг, виконання робіт;
- надходження грошових коштів за надання права користування активами підприємства;
- погашення дебіторської заборгованості;
- аванси, отримані від покупців;
- платежі за рахунками постачальників і підрядників;
- виплати працівникам;
- відрахування до бюджету та позабюджетні фонди, інше.

Під інвестиційною діяльністю підприємства розуміють сукупність операцій, які пов'язані з придбанням та реалізацією необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів.

Інформація про рух грошових коштів від інвестиційної діяльності дуже важлива, тому що вона відображає витрати ресурсів, які несе підприємство у теперішній час, але у майбутньому можуть створити прибуток і забезпечити рух грошових коштів.

Приклади руху грошових коштів від інвестиційної діяльності:

- надходження від продажу необоротних активів, як матеріальних так і нематеріальних;
- дивіденди, проценти від довгострокових фінансових вкладень;
- повернення інших фінансових вкладень;
- придбання необоротних активів, як матеріальних, так і нематеріальних;
- капітальні вкладення;
- довгострокові фінансові вкладення;
- видача позик позичальникам.

Фінансова діяльність – діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства.

Наявність відомостей про рух грошових коштів від фінансової діяльності важливі тому, що вони дозволяють прогнозувати майбутній обсяг грошових коштів, на який будуть мати права постачальники капіталу підприємства.

Наведемо основні приклади руху грошових коштів від фінансової діяльності:

- надходження від емісії простих і привілейованих акцій;
- надходження від випуску облігацій;

- короткострокові кредити та позики;
- довгострокові кредити та позики;
- цільове фінансування;
- погашення кредитів і позик;
- виплати дивідендів;
- виплати, які здійснює орендатор по зменшенню заборгованості фінансового лізингу.

Аналіз вхідних і вихідних грошових потоків показує надлишок або дефіцит грошових коштів за певний період. Сукупний грошовий потік повинен прагнути до нуля. Але на практиці такий стан підприємство має дуже рідко.

За станом руху грошових потоків можна визначити, який вид діяльності є найбільш результативним, а також судити про якість управління підприємством. На думку автора, якість управління підприємством можна охарактеризувати як високу в тому випадку, якщо за результатами звітного періоду чистий рух грошових коштів у результаті операційної діяльності має позитивне значення, у результаті інвестиційної та фінансової діяльності – негативне.

Це означає, що в результаті операційної діяльності, зокрема від реалізації продукції, підприємство отримує досить грошових коштів, щоб мати можливість інвестувати ці кошти, а також погашати залучені кредити. Причому підприємству для здійснення інвестицій достатньо тільки власних коштів. Якщо при цьому чистий рух коштів в результаті всіх видів діяльності підприємства за рік також має позитивне значення, то можна говорити про те, що керівництво підприємства повністю справляється зі своїми функціями.

У разі якщо рух грошових коштів в результаті операційної та фінансової діяльності має позитивне значення, а в результаті інвестиційної – негативне, то це свідчить про нормальну якість управління підприємством. Суть такої структури грошових потоків зводиться до наступного: підприємство направляє грошові кошти, отримані від операційної діяльності, а також кошти, отримані як кредити та додаткові вкладення власником (фінансова діяльність), на придбання необоротних активів (оновлення основних засобів, вкладення капіталу в нематеріальні активи, здійснення довгострокових інвестицій). У цій ситуації також бажано позитивне значення по статті «Чистий рух коштів за звітний період» (стор. 400 форми № 3). Необхідно зазначити, що фінансування витрат інвестиційної діяльності за рахунок надходження від фінансової діяльності не завжди є негативним результатом. Залучення інвестицій для розвитку підприємства в цей час – явище, яке часто зустрічається. Більш того, від'ємне значення по статті «Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності» і позитивне по статті «Чистий рух коштів від фінансової діяльності», може також означати, що підприємство під невеликий відсоток отримало кредит і інвестувало отримані грошові кошти на більш вигідних умовах. Іншими словами, як перша ситуація, так і друга є прийнятними при оцінці якості управління підприємством.

Насторожує ситуація, при якій рух коштів у результаті інвестиційної та фінансової діяльності має позитивне значення, а в результаті операційної – негативне. У цьому випадку стан підприємства можна охарактеризувати як кризовий, якість управління в такій ситуації не витримує ніякої критики. Сенс такої структури капіталу зводиться до наступного: підприємство фінансує витрати операційної діяльності за рахунок надходжень від інвестиційної та фінансової, тобто за рахунок залучених кредитів, додаткової емісії акцій і т. інше.

Така структура руху грошових коштів прийнятна тільки для новостворених підприємств, які ще не почали працювати на повну потужність і знаходяться на початковій стадії розвитку.

Залежність якості управління підприємством від результатів аналізу грошових потоків наведена на рис. 1 [11, с.12].

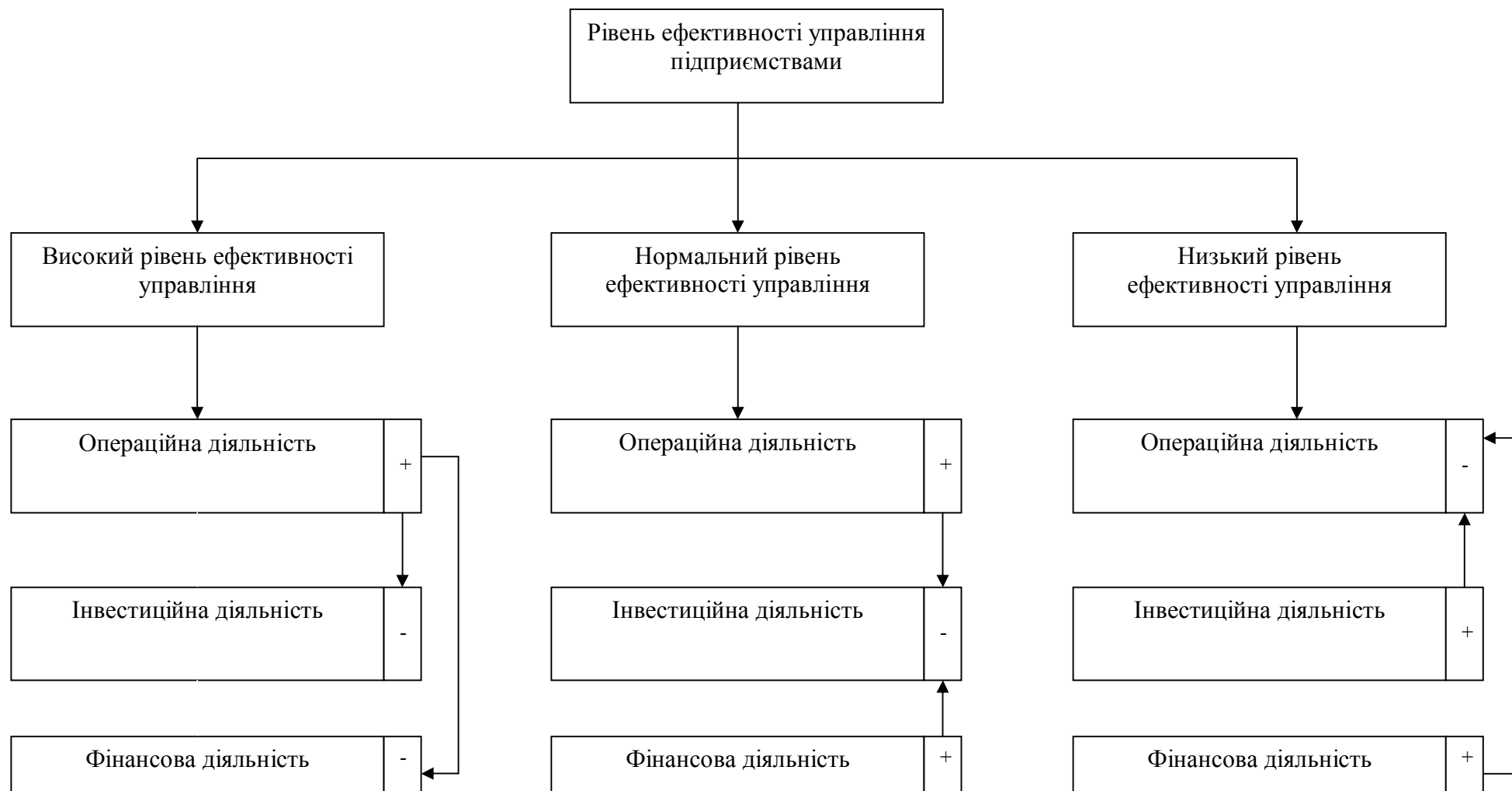

Рис. 1. Оцінка управління підприємством залежно від результатів аналізу грошових потоків за видами діяльності

На підставі форми № 3 «Звіт про рух грошових коштів» ПАТ «Одеський кабельний завод» визначено структуру грошових потоків за вісім років (2004–2011 рр.). У табл. 1 наведено узагальнену структуру грошових потоків підприємства.

Таблиця 1

Структура грошових потоків ПАТ «Одеський кабельний завод»
за 2004–2011 рр., тис. грн.

Вид діяльності	Роки							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Операційна	18914	- 4154	21988	- 5435	10827	- 25737	41905	19633
Інвестиційна	- 19267	- 9118	- 59509	- 9748	- 17524	28197	-17485	-14483
Фінансова	-500	13675	37504	14683	8367	- 5481	-24078	-3034
Чистий рух грошових коштів	- 854	403	854	- 500	1670	- 3021	342	2116
Загальна оцінка якості управління	кризова	низька	нормальна	кризова	нормальна	кризова	висока	висока

Як показали результати аналізу якості управління грошовими потоками протягом аналізованих років структура грошових потоків постійно змінювалася і, як результат, змінювалася якість управління грошовими потоками: від кризового у 2004 році – до високого у 2011 році.

Непростим для підприємства був 2009 рік, як і інші підприємства, воно відчуло на собі наслідки економічної кризи. У цьому році підприємство мало недостатньо грошових коштів від операційної та фінансової діяльності. Це пов'язано з тим, що суттєво знизився обсяг реалізованої продукції, а саме телефонних кабелів зв'язку, які закупав ВАТ «Укртелеком», але зі своїм скрутним фінансовим станом він значно знизив обсяги закупівлі цієї продукції, а також підприємство повернуло раніше позичені грошові кошти.

Тобто завод фінансував витрати операційної та фінансової діяльності за рахунок надходжень від інвестиційної, а саме за рахунок інших надходжень. Чистий рух грошових коштів (загальний результат від усіх видів діяльності) був від'ємним, це свідчить про те, що підприємство мало дефіцит грошових коштів у цьому періоді.

Порівнюючи останні два роки, варто відмітити, що структура грошових потоків значно покращилася і якість управління підприємством оцінюється як висока. Це свідчить про те, що у підприємства достатньо коштів від операційної діяльності, щоб інвестувати ці кошти у необоротні активи, а також погашати залучені кредити і при цьому підприємство має позитивний рух грошових коштів. Варто звернути увагу на те, що у 2011 році структура грошових потоків підприємства декілька погіршилася. Потік грошових коштів від операційної діяльності скоротився на 22272 тис. грн. або на 53, 1%, але спостерігається явне зростання обсягу виробництва та обсягу реалізації продукції. Таку ситуацію можна пояснити зростанням відрахувань на соціальні заходи, обов'язкових платежів, інших витрат.

Визначення оцінки руху грошових коштів дозволяє визначити загальні результати за трьома напрямками діяльності та зробити оцінку якості управління підприємством.

Для більш детального уявлення про операційну, інвестиційну та фінансову діяльність ПАТ «Одеський кабельний завод» необхідно проаналізувати, за рахунок яких витрат та надходжень підприємство мало позитивний чи від'ємний результат своєї діяльності. Але це може бути результатом інших досліджень.

Результати проведеного аналізу надали можливість з'ясувати залежність якості управління від структури грошових потоків і наочно це представити на рис. 2.

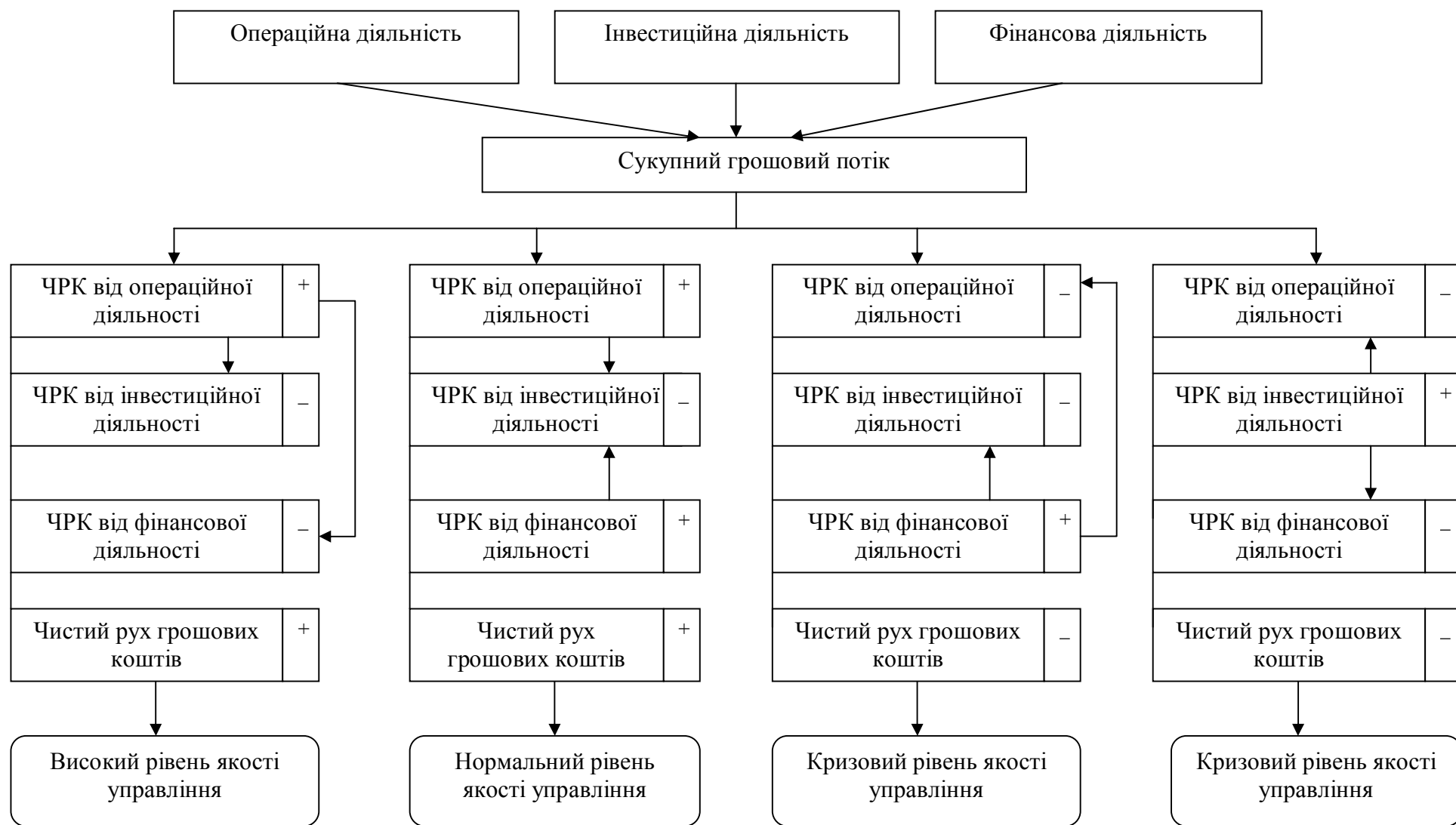

Рис. 2. Залежність якості управління від структури грошових потоків

Результати дослідження надали можливість з'ясувати ще дві ситуації, які склалися на підприємстві та характеризують рівень якості управління підприємством як кризовий.

Так, за результатами звітного періоду, чистий рух грошових коштів від операційної та інвестиційної діяльності має негативне значення, а від фінансової діяльності – позитивне. Це означає, що підприємство фінансує витрати операційної та інвестиційної діяльності за рахунок надходжень від фінансової діяльності, тобто за рахунок залучених кредитів.

Інша ситуація, коли за результатами звітного періоду чистий рух грошових коштів від операційної та фінансової діяльності має негативне значення, а від інвестиційної діяльності – позитивне. У цьому випадку за рахунок інвестиційної діяльності покриваються витрати від операційної та фінансової діяльності. Варто зазначити, що у цих випадках чистий рух грошових коштів має від'ємне значення.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, можна зробити висновок, що для підприємства, яке працює в ринкових умовах, головним є безперервний рух грошових коштів, який може забезпечити функціонування основної діяльності, оплату зобов'язань та здійснення соціального захисту працівників. Аналіз руху грошових потоків дозволяє вивчити їх динаміку, визначити суму перевищення надходжень над платежами та зробити висновок про можливість внутрішнього фінансування.

Якість управління підприємством буде знаходитися на прийнятному рівні лише в тому випадку, якщо буде мати позитивне значення рух грошових коштів від операційної діяльності та сукупний чистий рух грошових коштів. Інакше кажучи, підприємство буде своєчасно отримувати оплату за реалізовану продукцію, виконані роботи, надані послуги від покупців і замовників, а також підприємство не буде відчувати дефіцит грошових коштів. Крім того, якщо витрати підприємства, пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) будуть менше отриманих доходів, то підприємство може отримати прибуток. Особливу увагу у подальшому проведенні аналізу грошових коштів варто приділяти визначенню причин дефіциту грошових коштів, які можуть бути як внутрішніми так і зовнішніми.

Список використаної літератури

1. Крамаренко Г. А. Фінансовий менеджмент: [підруч.] / Г. А. Крамаренко, О. Е. Чорна. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 520 с.
2. Економічний аналіз: [навч. посіб.] / за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир: Рута, 2003. – 680 с.
3. Фінансовий менеджмент: [навч. посіб.] / [за ред. проф. Г. Г. Кірейцева]. – К.: ЦУЛ, 2002. – 496 с.
4. Старостенко Г. Г. Фінансовий аналіз: [навч. посіб.] / Г. Г. Старостенко, Н. В. Мірко. – К.: ЦУЛ, 2006. – 224 с.
5. Маркіна І. А. Менеджмент підприємства / І. А. Маркіна. – К.: Вища школа, 2000. – 76 с.
6. Нікбахт Е. Фінанси / Е. Нікбахт, А. Гроппеллі; [пер. з англ. В. Ф. Овсієнко та В. Я. Мусієнка]. – К.: Основи, 1993. – 383 с.
7. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств: [підруч.] / А. М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2008. – 552 с.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4. «Звіт про рух грошових коштів» Затв. наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.nibu.factor.ua/info/instrbuh/psbu4/>.
9. Фінансовий аналіз: [навч. посіб.] / [М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н. М. Притуляк, Н. Ю. Невмержицька]. – К.: КНЕУ, 2005. – 592 с.
10. Бланк И. А. Управление финансовой стабилизацией предприятия / И. А. Бланк. – К.: Ника- Центр, Эльга, 2003. – 496 с.
11. Організація і методика економічного аналізу: [навч. посіб.] / [А. М. Журлов, Я. П. Квач, Л. М. Катаєва, Г. В. Кошельок, С. Д. Чернишова]. – Одеса: Фенікс, 2010. – 318 с.

Прийнято до друку 05.09.2012